

reikalinga ir "bizantiškumo" koncepcija. O žmogus, iš arčiau pažįstantis rusų kultūrą bei istoriją, tėvo Grigorijaus polemikoje nesunkiai pastebės romantiškų rusiškojo mesianizmo idėjos žymių. Tačiau tai jau skaitytojo reikalas - pritarti ar ne toms mintims, kurias jis ras "Rusų teologijos keliuose". Viena aišku: perskaitęs šią knygą, jis tikrai nenusivils.

A.D.

LAIŠKAI AR SLAPTARAŠČIAI?

Senovės lietuvių religijos ir mitologijos klausimais archeologai prabyla ganėtinai retai. Jau vien dėl to neseniai pasirodžiusi archeologės Laimos Nakaitės knyga "Žalvariniai senolių laiškai"* kelia ypatingą susidomėjimą. Lietuvių religijos ir mitologijos specialistai galbūt pernelyg atsargiai naudojami archeologijos duomenimis, todėl pačių archeologų požiūris į senąją mūsų protėvių pasaulėžiūrą seniai domina tiek tyrinėtojus, tiek skaitančiąją visuomenę.

Remdamasi archeologijos medžiaga, autorė siekia atskleisti žmogaus ir gyvūnijos pasaulio santykio problemas, išnagrinėti ornamento reikšmes, atsekti čia atsispindinčius mitus, baltišką kosmologiją, meno ir magijos santykį, nors ir sako, jog "nelengva eiti nepramintu taku, vedančiu archeologą į mažai dar specialistų išvalgytą lietuvių mitologijos rūmą". Iš tiesų, remiantis vien senąja metalo plastika ir iš nelabai aiškių šaltinių surankiotais etnografiniais duomenimis, prabilti apie mazgines baltų religijos problemas ne tik sunku. Toks bandymas yra tiesiog nutrūktgalviška rizika, juoba kad archeologijos medžiaga, ypač senoji simbolika, yra labai ambivalentiška: tie patys simboliai įvairiais laikais galėjo būti suprantami visiškai skirtingai. Be to, baltų ornamentika dažnai labai stilizuota. Pvz., vieną simbolinę figūrą pati archeologė siūlo suprasti kaip stilizuotą

briedžio galvą, tačiau sąžiningai primena, kad Adolfas Tautavičius ją atsargiai pavadino "savotiškoms vertikaliomis figūromis", o Pranė Dundulienė joje išvelgė "iškėlusią rankas moterų" atvaizdus (p. 31). Taigi, kiekviena archeologinių simbolių interpretacija yra tokia subjektyvi, kad bet koks viena-reikšmis aiškinimas jau savaime kelia įtarimą.

Tačiau dėl tokių smulkmenų autorės entuziazmas neblėsta. "Stebint zoomorfinių figūrų išdėstymą plokštelėje, - konstatuoja ji, - vis labiau tvirtėja įsitikinimas, kad kiekvienas gyvūno įvaizdis - tai ženklas, kurį žmogus pasitelkė, norėdamas kažką pasakyti ar įteigti kitam žmogui. Tad suprantama, kodėl apima nenumaldomas noras pasigalynėti su simbolių bei alegorių kupinu tekstu ir jį iššifruoti" (p. 75). Ką gi, pirmyn? Deja, ornamento meditacijoje stiprėjantis įsitikinimas dar nėra mokslinio darbo metodas, o vartojant sportinius terminus, reikėtų žinoti, kad bet koks "pasigalynėjimas" turi savo taisykles. "Simbolių bei alegorių kupinas tekstas" atsirado ne tuščioje erdvėje, ne asociacijomis žaidžiant: senoji ornamentika neatsiejama nuo ją pagimdžiusios religinės sistemos. Todėl ją nagrinėjant ir reikalingas bent minimalus religijos fenomeno pažinimas.

Ne bėda, jei archeologas nežino vienos ar kitos religijotyros teorijos. Tačiau turimos medžiagos religinei analizei pasiryžęs mokslininkas tiesiog neturi teisės nesuvokti, pvz., skirtumo tarp kuo giliausiai religiškaiprasmintos aukos ir maginio, su religija nieko bendra neturinčio ritualo. Tuo tarpu autorė rašo: "Nekyla abejonių, kad gyvulio aukojimas (kraujo auka) arba jo paskyrimas dievams yra magijos apraiška" (p. 52), paskiau magiją vadina "visų religinių kultūrų sudėtine dalimi" (p. 79) ir t.t. Religijos specifika absoliučiai ignoruojama ir tokia teiginyje: "Norėdamas užmegzti ir palaikyti ryšius su nežemiškomis jėgomis - dievybėmis, žmogus griebėsi meno" (p. 88). Istoriskai menas yra ne religijos užuomazga, o atvirkščiai, viena

iš religijos veikiamų kultūrinės raiškos formų. Autorės sąmojingumu teigimu, ritualai yra "sugalvojami" (p. 112), ir jau visiškai absurdiškai skamba frazė: "Per puotą buvo aukojami gyvuliai, o laidotuvių dalyviai atlikinėjo jų valgymo ritualą [...] paprotys per apeigas valgyti šventą gyvulio "kūną" ir gerti jo "kraują" vėliau perėjo į pasaulines religijas, tarp jų ir į krikščionybę" (p. 53). Tokiam, sakiniui, manau, nereikalingi jokie komentarai.

Taigi, prielaidos, kuriomis remiamasi knygoje, neišlaiko kritikos. Tai juo labiau apgailėtina, nes medžiagą autorė apskritai tvarko neblogai, pateikia daug baltiškosios archeologijos duomenų, kurie interpretuojami plačiame Europos archeologijos kontekste (ypač įtikinamai kalbama apie gyvūninio ornamanto kilmę). Deja, daugiausia autorė laimi ne interpretuodama archeologijos duomenis bei simboliką, o aiškindama simbolių genezę ir paplitimą. Gaila, kad ji peržengia neabejotinos archeologinės kompetencijos ribas. Kartais ji remiasi viena ar kita mitologijos teorija ar knyga - deja, ne sykį pasirinkdama toli gražu ne pirmiausias tekсты archeologijos medžiagai "perskaityti". Pastaroji tiesiog tampa iliustracijų trečiaeilėms mitologijos teorijoms žūsniui, iš kurios gali rinktis, ką tik nori. Žinoma, pasirėmus patikimais autoriais (visų pirma Norbertu Vėliumi), ir rezultatai būna visiškai patikimi. Matyt, nespécialistui, žengiančiam į religijos ir mitologijos sritį, reikia pirmiausia labai atsargiai rinktis prielaidas bei autorius.

Povandeninės uolos, ant kurių užlėkė autorės laivas - be abejo, vedamas tik gerų norų, - dar sykį rodo, kaip pavojinga peržengti savos disciplinos slenkstį ir drauge kad toks bandymas reikalingas. Kol kas neatrodo, kad archeologija pajęgtų pati tarti savo žodį religijotyroje ir mitotyroje: prielaidos, kuriomis jai tenka remtis, žengiant į mito ir religijos sritį, išveda į pernelyg subjektyvią ir amorfišką erdvę, kurioje archeologija praranda savo specifika, taip ir netapusi mitotyra.

Antanas Sereda

*Nakaitė L. *Žalvariniai senolių laiškai*. - V.: Vyturys, 1991. - 118 p. - 14000 egz. - 2 rb. 10 kp.